

Yıl/Year:2 Sempozyum Özel Sayısı/Special Issue of The Symposium,

Kasım/November, 2021, s. 173-188

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

Yayın Geliř Tarihi:18-09-2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

Yayınlanma Tarihi:30-11-2021

ISSN: 2757-6000

Dr. Rezzan Gümgüm

Hacettepe Üniversitesi

rgumgum@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1702-0927

BİR ARAÇ OLARAK SANAT: ARTE ÚTİL ve TANIA BRUGUERA

Özet

Arte Útil kavramı “yararlı sanat” olarak tanımlanabilir. Sanatın toplumsal dönüşümde bir araç olarak kullanılabileceği teorisinin pratik olarak kendine ifade ve uygulama alanı bulabildiği, toplum içinde sanat için yeni kullanımlar öneren, uygulanabilir ve gerçek durumlara karşılık gelir. Arte Útil, sanatın toplumsal girişiminin bir parçası olarak dayanışma, çoğulluk, birlikte yapma eylemlerinin deneyimleneceği estetik bir ortaklığı araştırır. Bu estetik deneyim, kentin dinamik ve çoklu bileşenlerinin kendilerine ifade alanları yaratabilmesinin önünü açan, zamanı ve mekânı yeniden inşa edebilen pratik çözüm uygulamalarıdır. Bu araştırma Arte Útil kavramının temsilcisi olan Kübalı sanatçı Tania Bruguera’nın çalışmaları aracılığıyla sosyal bir araç olarak sanatın kullanım alanlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Arte Útil başlığı altında yürütölen çalışmalar araştırılmış ve bu çalışmaların sanatın bir araç olarak toplumsal sorunlara müdahaleler yoluyla çözümler üretebileceği görölmüştür.

Anahtar Sözcükler: Arte Útil, Sosyal sanat, Tania Bruguera, Estetik deneyim, Araç.

ART AS A TOOL: ARTE ÚTİL AND TANIA BRUGUERA

Abstract

The concept of Arte Útil can be defined as “useful art”. It is the realization of the theory that states art can be used as a tool in social transformation which corresponds to the real and applicable situations in society. Arte Útil searches for an experience in which the act of solidarity, plurality and

doing together will be experienced as a part of a social initiative of art as an aesthetic partnership. This aesthetic experience is the practical solutions that rebuilds time and space and it also enables the dynamic and multiple components of the city to express themselves. This study aims to examine the usage areas of art as a social tool through the works of Cuban artist Tania Bruguera, who is the most active representative of the concept of Arte Útil. The studies carried out within the concept of Arte Útil have been researched and it has been detected that these studies produced solutions to social problems through interventions that are using art as a tool.

Key Words: Arte Útil, Social art, Tania Bruguera, Aesthetic experience, Tool.

Giriş

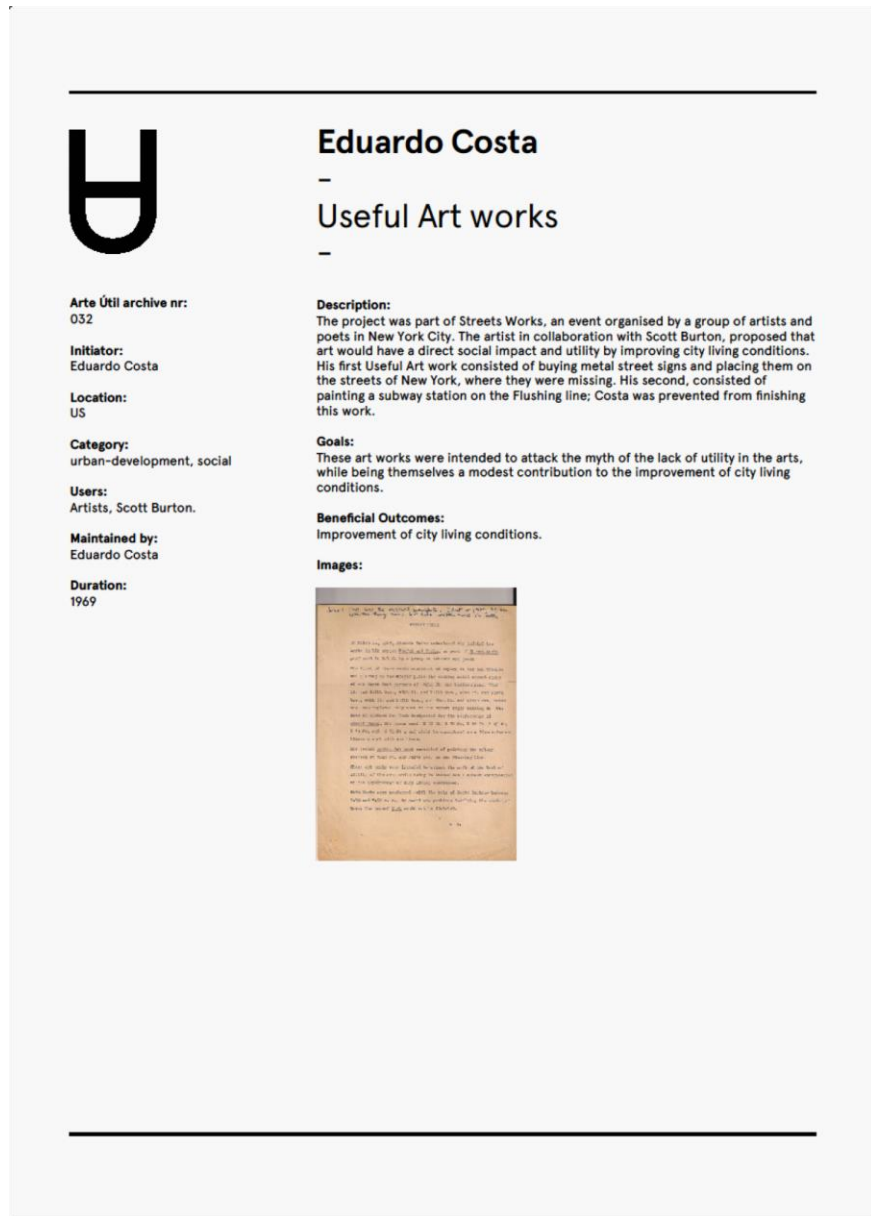
Sanatın ne olduğu ne işe yaradığı tartışmaları sanatın doğuşundan günümüze dek sürmektedir. Her dönemde bir öncekinin eleştirisini yapma ya da sanatın ne olduğunu tanımlama, bir kalıba sokma isteği dikkat çeker. Mesela, belirli dönemlerde sanatın “kutsal” olduğu, “bizleri Yüce Varlık ile birleştirdiği”, “Tanrı’nın yeryüzündeki krallığının görünür tezahürü olduğu”, içimize “ruhsal esinler üflediği”, “ruhumuzun en yüce yerine sevgi aşıladığı”, sıradan hayattan “daha yüksek ve daha sahici bir varoluş” barındırdığı, “ebedi ve sonsuz olanı” ifade ettiği ve “dünyanın en derin doğasını açığa vurduğu” öne sürülür. Sanata dair bu düşünceler kronolojik olarak Alman idealist düşünür Georg Wilhelm Hegel’den çağdaş Amerikalı eleştirmen Geoffrey Hartman’a kadar uzanan otoritelerin görüşlerini yansıtmaktadır ve bu ve benzeri görüşler çoğaltılabilir (John Carey, 2020, s.8). Dolayısıyla tüm bu tanımlamalar sınırlandırmaları beraberinde getirir ve tahakkümü dayattığı söylenebilir.

Barış Acar’ın ifadesiyle “Sanatın ne olup ne olmadığına hızlıca karar veren her söylem bir sanat rejiminin hegemonyasını yansıtır. Sanatı “yetenek” olarak gören “temsili sanat rejimi” sanat yapıtını yüzyıllar boyunca ayrıcalık üretme mekanizmasının bir parçası olarak kullanmıştır. Bu rejim, dünyanın metafizik yeniden-üretimi anlamında da ekonomik yeniden-üretimi anlamında da sanatı kendi iktidarının bir uzantısı olarak görür. Müzeler bugün bu rejimin başyapıtlarıyla dolup taşmaktadır.” (Acar, 2016). Dolayısıyla bu tavrın tam zıttı olan alternatif eğilimler karşıt anlayış ve durumları oluşturmuştur.

1960’lara gelindiğinde temsil sanatı geri planda kalmış ve onun yerini çeşitli kavramsal sanat, performans sanatı, beden sanatı, enstalasyonlar, happeningler, videolar ve bilgisayar programları üretilmeye, paylaşılmaya başlanmıştır. Bu değişimle birlikte sanatın sosyal bir araç olarak toplumsal değişim lehine kullanılması anlayışı yaygınlık kazanır. Çeşitli avangard sanat hareketleri bu anlayışın öncüsü olur ve pratiğini ortaya koyar. Küreselleşme karşıtı mücadelelerin artışı ve bu eylemlere katılanların hafızalarında olağanüstü yaratıcı cesareti ile doğrudan eylemler gerçekleştirilir. “Kendin Yap (DIY) etiği ile popüler kültürel müdahalelerden devşirilerek zevk duygusunu

birleştiren eylemciler, bu dönemde büyük bir hevesle dünyayı kendi arzularınca donatmaya başlar.” (Thompson, 2011, s.155). Bu bağlamda sanatın toplumsal değişim için bir araç olarak kullanımı tarihsel avangardın öncülüğünde başladığı ve farklı adlandırmalar ile bu anlayışın devam ettiği söylenebilir.

Sanatın kökeni insanın değiştirme gereksiniminden ve değiştirebilmesinden kaynaklanmaktadır. İnsan “ne ise ve bir bütün olarak ne ise, kendi kendisinden kendisi için yapmaktadır.” (Göçmen, 2019, s. 245). Dolayısıyla yeni ilişkileri hesaba katan sanat hem kendini hem de çevresini sürekli değiştirip, dönüştürür. Sanatın bir sosyal araç olarak kullanılması anlayışının değişime ve dönüşüme etki gücüne dikkat çekmek Arte Útil çalışmalarının özüdür. Yaratıcı uygulamalar yoluyla yeni bir model önerir.

Görsel 1. Eduardo Costa, Useful Art Works, 1969, US.

Erişim tarihi: 23.07.2021. <https://www.arte-Útil.org/>

Arte Útil kavramı ilk kez 1969 yılında Arjantin’li sanatçı Eduardo Costa tarafından yazılı bir manifesto olarak kaleme alınır. Eduardo Costa, 1969 yılında bir grup sanatçı ile New York’ta sokak sanatı çalışmalarının bir parçası olarak bir proje gerçekleştirir. Kentsel yaşam koşullarını iyileştirmek, doğrudan bir toplumsal etki ve faydaya sahip bir çalışma için kayıp, eksik olan metal sokak işaret levhalarını satın almış ve New York sokaklarında eksik olan levhaları yerine yerleştirmişlerdir. Aynı sanatçının bir başka Arte Útil örneği, New York Flushing metro hattı istasyonunun boyanmasıdır. Yaşanılan kentin yaşam koşullarının düzeltilmesine, iyileştirilmesine doğrudan katkı sağlayan bu tür projelerin amacı sanatta faydalılığın eksikliği anlayışına karşı eylemler ve uygulamalar gerçekleştirmektir. Sanatın faydalı olması ve bir araç olarak kullanılması, doğrudan eylemlerin sokakta değişimi “kendin yap” anlayışını ekseninde şekillendirmiştir.

Görsel 2. Joseph Beuys, Free International University, 1972-1988.

Erişim Tarihi: 23.07.2021, <https://www.arte-Útil.org/>

1972-1988 yılları arasında Free International University, Yaratıcılık ve Disiplinlerarası Araştırmalar adlı okul Alman sanatçı Joseph Beuys tarafından kurulur. Politik-ekonomi de dahil olmak üzere toplumun geleceğini düşünmek için "örgütsel bir araştırma, çalışma ve iletişim yeri" olarak kurulan Özgür Üniversite, devlet eğitim sisteminde eksik olan disiplinler arası çalışmayı bilim ve sanat arasındaki iş birliğini desteklerken, aynı zamanda eğitim sistemlerinde yasal eşitlik için kampanya yürütmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla Arte Útil çalışmalarını kapsayan, akademik sistemin dışında bir üniversite inşa edilmiştir. Bu üniversitenin çalışmaları Arte Útil vakalarının örneklendiği araştırmalardır.

Arte Útil sözcüğünün etimolojik kökenine baktığımızda İspanyolca'da Arte Útil, Fransızca Art Útile iken İtalyanca'da Arte Útile'dir. Ancak İngilizce'ye çevirisinde Useful Art olarak ifade edilir ve bu sözcükle anlam kaybına uğradığı söylenebilir. "Útil" araç anlamına gelmektedir. Ancak İngilizce karşılığı olarak Useful Art, Arte Útil'in tam olarak anlam karşılığını barındırmaz. Türkçe'ye de yararlı sanat olarak çevrilen Arte Útil, sanatın bir araç olarak kullanılması gerektiğini ifade eder. Gündelik hayat pratiklerinde bir sosyal araç olarak çalışmak üzere planlanan pratik, acil ve sürdürülebilir çalışmaları kapsar. Arte Útil, estetik olarak yararlılık kavramının ve sanatta potansiyelinin araştırılmasını önerir. Dolayısıyla politik sanat ve sosyal meselelerle uğraşan sanatçıların üretimleri bu yolu takip eder.

Arte Útil kavramını yıllar sonra tekrar dillendiren Tania Bruguera'dır. Tania Bruguera, 1968 yılında Küba, Havana'da doğdu. Havana'daki Instituto Superior de Arte'de okudu ve ardından School of the Art Institute of Chicago'dan performans alanında MFA derecesi aldı. Sanat, aktivizm ve sosyal değişim arasındaki ilişkiyi araştıran uluslararası bir performans sanatçısı olan Bruguera, çalışmalarında siyasi ve ekonomik gücün toplumsal etkilerini inceler. Çok sayıda kurumla ve birçok kişiyle iş birliği yapar, böylece sanat eserinin tam olarak gerçekleştirilmesi, diğerleri onu benimseyip sürdürdüğünde gerçekleşir fikrinin altını çizer.

Tania Bruguera, sanatın bir işlevi olduğu ve uygulanması yoluyla sosyo-politik sorunlara çözümler öneren Arte Útil projeleri ve kavramına dair farkındalık yaratmıştır. Bruguera, yıllardır Havana'daki bir akademi aracılığıyla Arte Útil konusunu öğretiyor ve araştırıyor. Havana'da Queens Müzesi'ndeki Arte Útil laboratuvarı, New York Uluslararası Göçmen Hareketi'ndeki sanatçı ve Arte Útil Müzesi gibi çok farklı kuruluşla ortaklığını sürdürüyor. Tania Bruguera'nın Arte Útil projesi kapsamında iş birliği yaptığı kuruluşları sıralamak gerekirse; Asociación de Arte Útil; Van Abbemuseum, Eindhoven; Queens Museum, New York; the Office of Useful Art, Grizedale Arts, Coniston; Liverpool John Moores University ve Granby, Liverpool işbirliği ile başladı. Bunlara ek olarak Baltan Laboratories, Eindhoven ve The Luminary, St. Louis. Escuela de Arte Útil, Yerba Buena, San Francisco sanat merkezlerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Arte Útil, Tania Bruguera'nın sanat pratiğinden bir parçadır: Performans sanatı ve aktivizm arasında sanat üreten Bruguera, sıklıkla iktidar yapılarını eleştirir, doğrudan eylem pratikleri gerçekleştirir. Çalışmaları siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamda karşı duruşlar, meydan okumalar, eleştiriler ve uygulanabilir alternatif pratikler, farklı çözüm önerileri sunar. Sanatçının ilgi çekici çalışmalarından ikisini incelemek gerekirse; ilk olarak sanatçının *Ana Mendieta'ya Saygı* adlı çalışma serisinden bahsedilebilir. Küba kökenli, Amerika'da yaşayan feminist performans sanatçısı, heykeltıraş, ressam ve video sanatçısı Ana Mendieta 1948'te doğar 1985'te şaibeli bir şekilde ölür. Bruguera, Mendieta'nın işlerini ya da yarım kalmış işlerini yeniden gerçekleştirir.

Görsel 3. Tania Bruguera, Tribute to Ana Mendieta (Homenaje a Ana Mendieta), Ana Mendieta'ya Saygı. 1985–96. Erişim Tarihi: 24.07.2021, <https://www.taniabruquera.com>

Tania Bruguera'nın ilk performansı, 1974'te Iowa'da Ana Mendieta tarafından gerçekleştirilen Kan İzi adlı performanstır. Bruguera aynı performansı 1985'te seyirci önünde yeniden tekrarlar. Bruguera, performansta kollarını bir domuz kanı kabına sokar, ellerini başının üzerine kaldırır ve duvara yapıştırır. Kollarını aşağı doğru sürükler. Duvarda "V" şeklinde bir kan izi kalır.

Bruguera erken dönem çalışmaları sayılan bu projesinde 36 yaşında hayatını kaybeden feminist sanatçının performanslarını ve gerçekleştiremediği projelerini yeniden uygular. Sanatçının başlangıçta tez araştırmasının konusu olarak ele aldığı bu çalışmalarını sonrasında Mendieta'nın 1973-81 yılları arasında "Siluetas" adlı serisini yeniden

yaratarak devam ettirmiştir. Siluetas, toplumsal cinsiyetin doğallaştırılmasını yapıbozuma uğratan performans serisi olarak kimlik, vücut sınırları, cinsellik, annelik, şiddet ve sansürle bağlantılı kavramları sorunsallaştırır.

Sanatçının bir diğer çalışması *Tatlin's Whispers* adlı Tate Modern'de gerçekleştirdiği performanstır.

Görsel 4. Tania Bruguera, *Tatlin's Whispers*, Tate Modern, 2017.

Erişim Tarihi: 22.07.2021. <https://www.tate.org.uk/>

Tate Modern'in Türbin Salonu'nu ziyaret eden izleyiciler beklemedikleri bir anda biri siyah, biri beyaz iki atın üzerinde devriye gezen üniformalı iki polisle karşılaşır. Bu devriye gezen atlı polisler ziyaretçilerin galeri girişlerini kapatmalarını ya da küçük gruplar halinde bölünmelerini sağlar. Atlı polisler kalabalıkları kontrol altına alma taktiklerini kullanarak kitleyi yönetir. Güç kavramını hatırlatan bu çalışma 3. Enternasyonal Anıtı'nı tasarlayan konstrüktivist sanatçı ve mimar Viladimir Tatlin'e atıf yapar. Sanatçı sokak ve meydanlara ait atlı polisleri galeri mekanına taşır ve bununla iktidarın kontrol mekanizmalarını birebir sanat izleyicisi üzerinde deneyimlenmesini sağlar.

Arte Útil Müzesi sayfasında Arte Útil kavramın ne olduğuna yer veren bir metinde, kendi kendini örgütleyen gruplar, bireysel girişimler veya kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin yükselişi yoluyla olsun, insanlar bir zamanlar devletin alanında olan sorunlarla başa çıkmak için yeni yöntemler ve sosyal oluşumlar geliştiriyorlar. Arte Útil vaka çalışmaları, bu girişimlerin nasıl münferit olaylar olmadığını, çağdaş dünyamızı şekillendiren küresel bir hareketin parçası olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda vaka çalışmaları herkesin dahil olabileceği, her grubun yeni fikirleri ve çözüm önerileri ile ortaklaşabileceği bir platformu oluşturur. Belli kriterlere uygun olması bu ortaklaşmayı sağlamak için yeterlidir. Arte Útil projelerini oluşturan kriterler; Tania Bruguera'nın yanısıra Queens Museum (New York), Van Abbemuseum (Eindhoven) ve Grizedale Arts (Coniston) küratörleri tarafından belirlenmiştir. Arte Útil derneğinin sayfasında paylaşılan kriterler aşağıda sıralanmıştır.

“Toplum içerisinde sanat için yeni kullanımlar önermek.

Sanatın etkili olduğu (yönetimsel, hukuki, eğitsel, bilimsel, ekonomik vb.) açılardan alanın sınırlarını zorlamak.

Zamanın takipçisi olmak, güncel gerekliliklere sessiz kalmamak.

Uygulanabilir ve gerçek durumlar işlevi göstermek.

Eser yaratıcılığı yerine girişimci olmayı, izleyici olmak yerine kullanıcı olmayı teşvik eder.

Kullanıcılara pratik, yararlı sonuçlar sunmak.

Değişen koşullara uyum sağlarken sürdürülebilirliği benimsemek.

Estetiği dönüşüme dayalı bir sistem olarak yeniden yapılandırmak”
(Bruguera, 2013).

Tania Bruguera'ya göre Arte Útil, sanatın sadece bir öneri olarak artık yeterli olmadığı anlayışıyla ilgili olup teklif ya da eleştiri durumundan gerçekte uygulama durumuna geçer. Sanattan gelen önerilerin bir sonraki adımını atması ve uygulanması gerektiğini, ulaşılamaz olanın, arzu edilen imkansızlığın, varolanın, gerçek ve işlevsel alanın parçası olmanın ve uygulanabilir bir ütopya olarak adlandırılabilmesini iddia eder (Bruguera, 2017).

Arte Útil, katılımcıların önerilen dünyada yaşamının nasıl bir his olduğunu deneyimleyebilecekleri bir program, gerçek bir şey olarak başlatılmalıdır. Uzun vadeli bir formatta çalışmasını sağlayabilecek, yani tekliften fayda sağlayan ve onu daha çok kalıcı bir duruma veya varlığa götürebilecek kişilerle gösterilmeli/paylaşılmalıdır. Arte

Útil olarak yapılan sanatın planlı bir eskimesi yoktur; aksine, sanatçının daha sonra müdahalesi olmadan başkalarının tekrar alabileceği ve devam edebileceği bir öneridir. Sanatçılar onun potansiyel yaşamını önerir: Bazı projeler kısa ve spesifik olarak hayal edilir; diğerlerinde, insanların yaşamlarında daha uzun bir yankı uyandırma ve bir bütün olarak toplum tarafından sahiplenilme arzusu vardır. Arte Útil'in tüketmekle değil, bir şeyler yapmakla ilgisi var. Arte Útil, sevgiyi etkinliğe dönüştürür (Bruguera, 2017).

Arte Útil vakalarında başarısızlık bir olasılık dahilinde değildir. Projenin başarısız olması onun Arte Útil olmadığı anlamına gelir. Sanatçılar, proje önerilerinin gerçekten işe yarayabileceği formları bulma zorunluluğu taşır. Dolayısıyla sanatın yapıldığı araçlar, sanatçının kaprisli bir idealine değil, gerçekte neyin başarılabilirliğine, dayattığı sınırlara ve hayal edilenin gerçekliğinin hangi noktaya kadar zorlanabileceğine bağlıdır denilebilir. Dolayısıyla bir Arte Útil projesinin sınırlarını, yapıldığı kişilerle olan ilişkisinin yanı sıra işin yapıldığı koşullarda meydana gelen dönüşümler belirler. Bu bağlamda mükemmel an, proje zaten hareket halindeyken, onun için yapıldığı insanlar onu anladığında, onu sanatçıdan alıp kendilerine ait kıldıklarında ortaya çıkacaktır.

Küratör Oriol Fontdevila Arte Útil'den formalizm ve kurumsal eleştirinin ontolojilerini farklılaştırmaya yönelik bir meydan okuma olarak bahseder: “İlki sanatın üretimi ve tüketimine odaklandı, ikincisi ise bu yapıdan daima kaçmaya çalışır” olarak ifade eder (Fontdevila, 2017). Dolayısıyla Arte Útil insanları geliştiren, dönüştüren, çoğaltan uygulamaları ile olumlu bir tavır ve uygulamanın tezahürüdür. Ancak Arte Útil'in her şeyde iyiyi yanlış gören bir görüşle hiçbir ilişkisi yoktur; daha çok insanların büyüme olasılığına inanır. Sanatı bir araç olarak kullanan sanatçılar doğrudan, gerçeklikte çalışır. Farklı bir toplum var etmek fikirleri uygulamaktan geçer. Bruguera'ya göre Arte Útil, “bir sosyal sanat uygulama biçimi olarak izleyici için bir giriş noktası işlevi gören, sosyal olarak tutarlı sanatsal bir malzemedir. Sanat eseri ile bilgiye sahip olmayan izleyici arasında var olan ve esere erişimin imkânsız olduğu bariyerlerin olduğu bir alanda yapının izleyici için yararlılığı, çağdaş sanatta bilgisiz/ilişkili olmayan izleyicinin bu iletişim ve ilgi engelini çözenin anahtarıdır denilebilir. Kaynakların metaforlar, alegoriler ve diğerleri olarak kullanımının yer değiştirmesidir; işi yorumlamak ve takdir etmek için bir sistem olarak kullanışlılığı kullanarak işin fikrini anlamak için bir başlangıç olduğunu belirtmek gerekir.” (Bruguera, 2017).

Tania Bruguera, Arte Útil çalışmalarının önemli bir ayağı olan Asociación de Arte Útil'i (Arte Útil Derneği) kurarak sanat fikrinin gündelik yaşamın bir parçası olarak toplumsal değişimde bir rolü olması gerektiğini ifade eder. Sanatı toplumda etkisinin görülür olması gereken bir süreç olarak teşvik eden Asociación de Arte Útil platformu, uluslararası iştirakçileri ile birlikte ve “Arte Útil” kavramı bağlamında kategorilere yıllara göre araştırılabilir vakaların arşivi paylaşımı ve vakaların uygulanması için çözümler geliştirmek üzere çalışmalarını sürdürür.

Görsel 5. Asociacion de Arte Útil, 2013.

Erişim Tarihi: 21.07.2021, <https://www.arte-útil.org/>

Bir başka Arte Útil kavramı ekseninde çalışma yürüten organizasyon Havana'da bulunan Arte Útil Akademisi'dir. Kavramın öğretildiği ve araştırıldığı ve Arte Útil arşivinin yer aldığı dünya çapında çok sayıda atölye çalışmasının yapıldığı, sergi ve seminerlerin etkin olarak gerçekleştiği bir akademidir. Arte Útil kuruluşlarının flaması olarak kullanılan ters A harfi Arte sözcüğünün baş harfidir. A harfinin ters yazılmış olması Útil sözcüğünün baş harfini işaret eder.

Görsel 6. Arte Útil Flaması, Erişim Tarihi: 22.07.2021. <https://www.arte-util.org/>

Görsel 7. Tania Bruguera, Escuela de Arte Útil, Tania Bruguera: Güçle Konuşmak / *Hablándole al Poder*. Yerba Buena Sanat Merkezi, San Francisco, 2017. Erişim Tarihi: 22.07.2021

Escuela de Arte Útil (Yararlı Sanat Okulu) temsil etmek yerine eyleme geçirmeyi tartışan, öğreten bir okul. San Francisco'da, güçlü aktivist kökleri olan ve topluluk katılımına odaklanan, koleksiyoncu olmayan bir sanat organizasyonu olan Yerba Buena Sanat Merkezi, Kübalı sanatçı Tania Bruguera'nın çalışmaları hakkında bir anket açar ve sanatçının büyük projelerine genel bir bakışın yanı sıra, "Güçle Konuşmak / *Hablándole al Poder*" adlı sekiz haftalık bir alternatif sanat okulu içeren bir program hazırlar. Arte Útil kavramı ve çalışmaları sanatçı Tania Bruguera tarafından öğretilir, tartışılır.

Escuela de Arte Útil (Yararlı Sanat Okulu), Bruguera'nın otuz yıldır pratiğini tanımlayan, sosyal olarak bağlı sanat türüne ilişkin dikkatle tanımlanmış anlayışına odaklanır. "Arte Útil" kelimenin tam anlamıyla İngilizce'ye "faydalı sanat" olarak çevrilirken, Asociación de Arte Útil tarafından tanımlanan standartları karşılayan projeler, stratejik olarak daha büyük bir sosyal araç olarak çalışmak üzere tasarlanmış pratik, acil ve sürdürülebilir çalışmaları göstermektedir. Arte Útil, izleyicilere yalnızca bir tür işlevsel fayda sağlamaz; eserin izleyicisini kullanıcı haline getirir. Bruguera, Arte Útil'i toplumsal olarak angaje olan diğer sanat türlerinden etki açısından değil, niyet açısından ayırıyor: "Her sanat eseri potansiyel olarak yararlıdır, ancak Arte Útil, sanatın toplumsal değişim için nasıl bir araç olabileceğini özellikle araştırıyor." Arte Útil, sanatsal pratiği ve araştırmayı özellikle üretmek için kullanır ve en önemlisi, sosyal yapıları ve davranışları bozan veya değiştiren stratejiler ve taktikler uygular.

Arte Útil'in anlamı, sanatsal pratikte üretilen, insanlara açıkça faydalı bir sonuç sunan bir şeyi hayal etmek, yaratmak, geliştirmek ve uygulamaktır. Sosyal bir araç olarak

sanatı kullanmak sanatın kendisidir çünkü gerçek dünyada henüz var olmayan bir önerinin detaylandırılmasıdır ve bir şeyin daha iyi yapılabileceği umudu ve inancıyla, gerçekleşmesi için koşullar henüz orada olmasa bile, yapılır. Sanat olmasını istediğiniz şeylerin olması için koşullar varmış gibi davrandığınız ve henüz öyle olmasa da herkesin önerdiğimiz şeyle hemfikir olmuş gibi davrandığınız alandır. Sanat geleceği şimdide yaşamayla birlikte inandırıcılığa sahiptir ve inancın kendisinden daha fazlasına sahip olmadığımızı hatırlatarak geleceği uygulamaya başlamanın tam kendisidir (Bruguera, 2017).

Arte Útil uygulamaları, onları barındırmak için tasarlanmamış kavramsal ve fiziksel mimarilere dahil etmenin yaratıcı yollarını bulmanın arayışı sonucu Van Abbemuseum'un eski binası, sanatın kullanım değerinin ve sosyal işlevinin test edildiği bir yer olan Arte Útil Müzesi olarak yeniden açılır. Arte Útil Müzesi, toplumda nasıl davrandığımızı değiştiren taktikler üretmekle faydalı sonuçları hayal eden, yaratan ve uygulayan iki yüzün üzerinde vaka çalışmasının bir arşivini sunar. Vaka çalışmaları belli başlı taktikleri: Kendiniz Kullanın, Kurumsal Yeniden Amaç, A-Legal, Space Hijack, Açık Erişim, Mevzuat Değişikliği ve Reform Sermayesi. Müzede sanatçıların uzun süreli çalışması için gerekli olan kentte zaman geçirmesi, keşfetmesi ve etkinliklerin kentin yerel organizasyonları ile iş birliği içinde düzenlenmesi sağlanır.

Görsel 8. Tania Bruguera, Long Term Project: Immigrant Movement International.

Erişim Tarihi: 22.07.2021. <http://immigrant-movement.us/wordpress/2011/>

Tania Bruguera'nın Creative Time ve Queens Museum of Art tarafından sunulan Uluslararası Göçmen Hareketi, sanatçı tarafından başlatılan sosyo-politik bir hareket olarak uzun vadeli bir sanat projesidir. Bruguera, hareketin merkezi olarak hizmet verecek olan Queens'in çok uluslu ve ulusötesi mahallesinde esnek bir topluluk alanı yaratmak için bir yıldan fazla sürdüreceği bu projesi ile hem yerel hem de uluslararası

toplulukları bir araya getirmenin yanı sıra sosyal hizmet kuruluşları, seçilmiş yetkililer ve göçmenlik reformuna odaklanan sanatçılarla birlikte çalışmıştır. Bruguera, uluslararası göçmen hareketi çalışmaları, göçmenlerin farklı alanlarda karşılaştığı sorunları araştırmayı ve siyasi temsil bakımından göçmenlerin karşı karşıya olduğu koşullar hakkında artan endişeleri inceleyip çözüm üretebilmeyi önerir.

Görsel 9. Arte Útil Museum, 2013. Erişim Tarihi: 22.07.2021. <https://museumarteutil.net/>

Müzeler kurulduğu dönemlerde “yerel, bölgesel ya da ulusal kültürü derlemek, bunu gelecek kuşaklar için korumaya almak, araştırmak ve toplumu bu konuda eğitmek” ile yükümlü iken giderek kendilerine daha kolay ulaşılması ve izleyici katılımının sağlanması yönünde bir perspektif sunar. Ancak müzeler “katı bir geçmişe dayanan otoriter kuruluşlar olmaktan sıyrılıp farklı kesimlerin ihtiyaçlarına duyarlı, toplumlarla mümkün olduğunda iletişim kuran, bazen de zor tartışmalı konuları gün yüzüne çıkaran kurumlar haline” dönüşme sinyalleri vermektedir (Merriman, 2000, s. 69). Ancak Arte Útil Müzesi müzelerin nasıl olması gerektiği üzere çok farklı bir bakış açısına sahiptir. “Müze anlam üreten bir makinedir. Bir makine gibi işlevi harekete bağımlıdır: Sonuçta hareketsiz bir makine anlamsızdır.” (Schubert, 2015, s.142). Dolayısıyla hareketin gerekliliği müzelerin aktif kullanımı üzerine kurulu olan, sürekli olarak değişen ve yenilenen tarafına dikkati çeker. Tam da Arte Útil Müzesi, müzeleri kullan sloganı ile yaşam, tartışma ve uygulama merkezi olarak bu işlevini yerine getirmektedir. Yapılan çalışmaları “insanlarla müzenin olanaklı kıldığından daha doğrudan bir teması amaçlayan bir sanat” olarak tanımlayabiliriz (Danto, 2014, s.224). Dolayısıyla müzeyi kullan sloganı ile Arte Útil Müzesi birtakım sorulara cevap arar. Müzeyi nasıl kullanabiliriz? Müzeler nasıl bir üretim ve çıktı merkezi haline gelebilir? Bu proje ile müzeyi, izleyicilerin kullanıcı olduğu ve kolektif, dönüştürücü enerjinin dış dünyada kullanılmak üzere üretilbildiği bir “Sosyal Enerji Santrali”ne dönüştürmek amaçlanır. Arşivdeki vaka çalışmaları, “Sosyal Enerji Santrali” için ihtiyaç duyulan yakıt sunumlar, kullanıcıların

taktikleri ve metodolojileri sayesinde kendi amaçlarına göre yeniden tasarlamaları için bir araç sağlar. Böylece yeniden tanımlanan ve yeniden üretilen bir mekâna dönüşür.

Görsel 10. Yararlı Sanat Ofisi, SALT Galata, İstanbul. Erişim Tarihi: 22.07.2021, <https://saltonline.org/tr/1667/yararli-sanat-ofisi>

Müzelerin işlevleri, nasıl olması gerektiği kuruluş misyonları tartışmaları eşliğinde SALT (İstanbul) kullanıcılar lehinde bir müze tasviri üzerine çalışmalarını şekillendirmiştir. Kullanıcılara açık mekân ve arşivi sunan SALT, ortak yarar niyeti üzerine araştırmalarını sürdürür. Kentte bireysel, kolektif ya da farklı kuruluşlarla ortak çalışmaların teşvik edildiği sinema, performans, fotoğraf, edebiyat ve gıda alanlarında kurulan çok sayıda iş birliği vardır. Kentte yaşama biçimlerini dert edinen tartışmalar ve araştırmalar eşliğinde SALT'ın müdahil olduğu alanlar günden güne genişlemektedir.

SALT, müzelerin varlığını içinde bulundukları çıkmazı sorgulamaya ve kurum ile kullanıcı arasındaki birlikte öğrenme imkânını geliştirmeye odaklanan Yararlı Sanat Ofisi'ni 2017'de kurar. Bu ofis uluslararası kültür kurumları ile üniversitelerin yer aldığı Arte Útil Derneği ortaklığında kurulur. “Arte útil” kavramı ekseninde oluşturulan platform, sanatın araç gereç kadar kullanışlı olabileceği fikri üzerinden şekillenir ve öneri de bu yöndedir. Arte Útil çalışmaları, dünyanın farklı coğrafyalarından bu kapsamda gerçekleştirilmiş olan sanat çalışmaları birer “vaka” olarak bir araya getiren çevrimiçi bir arşivi paylaşımına açar. Bunun yanında sergi, seminer ve atölye çalışmaları ile araştırmalarını sürdürür. İstanbul Karaköy'de bulunan SALT Galata'nın üçüncü katında yer alan “Yararlı Sanat Ofisi”nde oluşturulan çevrimiçi arşive Türkiye ve yakın coğrafyadan vakalar eklenmiş/eklenmektedir. Bu ofis çeşitli programlar aracılığıyla arşivinde yer alan çalışmaların irdelenmesini, sanatçı ve akademisyen tanımlarının dışına kalan bir “profesyonel kullanıcı” grubunun oluşumunu hedefler. Tania Bruguera'nın

çeşitli dönemlerde SALT'ın yararlı sanat ofisinin organize ettiği birtakım etkinliklere dahil olduğunu da buraya ekleyebiliriz.

Sonuç

Tania Bruguera'nın öncülüğünde kurulan Arte Útil organizasyonları uluslararası destekçileri ile işbirliği sayesinde gittikçe çeşitlenmekte, genişlemektedir. Arte Útil okul, müze, dernek gibi platformlar aracılığıyla alternatif eğilimleri destekler, teşvik eder, değişim projelerini anlamak ve uygulamak için sanatı bir araç olarak kullanır. Arte Útil çeşitli sanat ontolojileri hakkında geniş bir geçmişe ve bilgiye sahip çevrelerle ortaklaşan sürekli değişen ve gelişen bir yapıya sahiptir. Arte Útil'in sürekli değişken önermesini kendi mantığı içinde dönüştür, organize eden ve yeni şeyler öneren canlı bir kavram olarak ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda yaşayan bir kavramdan söz edilebilir. Amaçları bilgiyi paylaşmak ve birlikte yaratmak isteği olan bu yaklaşım biçimi dünyanın herhangi bir coğrafyasında hiç umulmadık zaman ve mekânda karşımıza çıkabilir. Arte Útil, alternatif yaklaşımı ile değişimin kıvılcımını ateşleyebilir, yeni durumlar yaratabilecek gizil gücü her vakasında barındırır.

Kaynakça

Acar, Barış. (2016). Çağdaş Sanatın İtibarsızlaştırılması Kime Yarar? Erişim Tarihi: 02.08.2021. <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/cagdas-sanatin-itibarsizlastirilmasi-kime-yarar-i-6606>

Arte Útil Museum, Erişim Tarihi: 18.08.2021, <https://museumarteutil.net/about/>

Arte Útil Derneği, Erişim Tarihi: 19.08.2021. <https://www.arte-util.org/>

Bruguera, Tania. Erişim Tarihi: 18.08.2021, <http://www.taniabruquera.com/>

Carey, John. (2020). *Sanat Neye Yarar?* Vakıf Bank Kültür Yayınları, (Çev. Orhan Düz) İstanbul.

Danto, Arthur. C. (2014). *Sanatın Sonundan Sonra*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Göçmen, Doğan. (2019). *Başka Bir Sanat Mümkün mü?* Sanat, Siyaset, Estetik İlişisine Eleştirel Yaklaşımlar. (Der. Serhat Yüksekdağ). Patika Kitap.

Jo Anna, Isaak. (2020). Women Artists and the Arte Útil Movements, Department of Art History and Music, Fordham University, New York, US.

Merriman, Nick. (2000). Müzeler Koleksiyonerler İçin mi, İnsanlar İçin mi? İngiltere’de Müzelere Ulaşmada Artan Olanaklar Üzerine Son Gelişmeler”, Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar-Küreselleşme ve Yerelleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.69.

Salt Araştırma (Yararlı Sanat Ofisi), 2017. Erişim Tarihi: 18.08.2021, <https://saltonline.org/tr/1667/yararli-sanat-ofisi>

Schubert, Karsten. (2015). *Küratörün Yumurtası*, Çev. Rana Smith, One-Off Press.

Thompson, A.K. (2011). 2015. *Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik*, Derleyen A.Kuryel, B. Fırat. (Çev. Elçin Gen), İletişim Yayınları, Ankara.